

18. Międzynarodowa Konferencja Aktuariuszy i Statystyków Systemu Zabezpieczenia Społecznego, ISSA, Budapeszt 2015

Osiemnasta konferencja zorganizowana przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Zabezpieczenia Społecznego ISSA (*18th International Conference of Social Security Actuaries and Statisticians*), tym razem we współpracy z węgierskim odpowiednikiem ZUS – *Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság*, odbyła się 16–18 września 2015 r. w Budapeszcie.

W spotkaniu wzięli udział aktuariusze, statystycy, ekonomiści z organizacji członkowskich Międzynarodowego Stowarzyszenia Zabezpieczenia Społecznego, *International Social Security Association* (ISSA) oraz innych organizacji międzynarodowych, jak również specjaliści i menedżerzy z instytucji ubezpieczeń społecznych. Konferencja zgromadziła ponad 300 delegatów ze 131 organizacji i 82 krajów.

Obrady rozpoczął prezes ISSA **Errol Frank Stoove**. W swoim przemówieniu wspominał, że po raz pierwszy konferencja ISSA została zorganizowana 59 lat temu w Brukseli. Zarówno Stowarzyszenie, jak i zawód aktuarialny w tym czasie ewoluowały. Prace aktuarialne odgrywają istotną rolę w świadczonej przez ISSA wparciu zrównoważonego rozwoju instytucji zabezpieczenia społecznego, szczególnie w zakresie ubezpieczeń społecznych. Prezes ISSA podkreślił, jak ważna jest praca aktuariuszy przy tworzeniu specjalistycznych modeli ułatwiających podejmowanie decyzji dotyczących funkcjonowania systemów emerytalnych.

E. Stoove podziękował również członkom ISSA i Międzynarodowej Organizacji Pracy za udział w przygotowaniu *Wytycznych w pracy aktuariatu na rzecz zabezpieczenia społecznego* oraz członkom Międzynarodowego Stowarzyszenia Aktuariuszy, *International Actuarial Association*, za cenne uwagi, które wnieśli oni do tego dokumentu. Jest to przykład bardzo dobrej współpracy oraz wymiany doświadczeń i wiedzy między tymi organizacjami.

Prezes ISSA wspominał również o wyzwaniach, jakie czekają w niedalekiej przyszłości systemy ubezpieczeń społecznych. Do najważniejszych będą należały: ograniczenie wydatków, przekształcenia na rynkach pracy oraz zmiany demograficzne. Decyzje podejmowane w tych obszarach wymagają dokładnej i rzetelnej informacji, którą dostarczają aktuariusze. Przekładają się potem na konkretne działania i mają wpływ na przyszłość.

Podczas każdej z pięciu sesji, omawiano inny aspekt doskonalenia systemów zabezpieczenia społecznego oraz roli aktuarialisty w tym procesie.

1. Trwałość systemów emerytalnych: perspektywy europejskie

Sesja rozpoczynająca trzydniowy cykl wykładów poświęcona była jednemu z najważniejszych problemów, z jakim przyjdzie się zmierzyć systemom emerytalnym w najbliższych dziesięcioleciach, oraz jego konsekwencjom na różnych płaszczyznach. Problemem tym są długofalowe zmiany demograficzne, które już dziś są zauważalne w szybko rozwijających się krajach świata. Starzenie się społeczeństwa i jego wpływ na funkcjonowanie systemów ubezpieczeń społecznych skłania do dyskusji na temat sprawiedliwości umowy międzypokoleniowej, na której opiera się system emerytalny (chodzi zwłaszcza o jego stabilność w kontekście wypłacalności świadczeń dla przyszłych świadczeniobiorców). Zachowanie sprawiedliwości międzypokoleniowej stanowi

jedno z najważniejszych wyzwań współczesnego społeczeństwa. Działania podjęte dziś będą miały wpływ na przyszłość emerytalną kolejnych pokoleń. Dyskusję prowadził **Gabor Borza** (przewodniczący Węgierskiego Stowarzyszenia Aktuarialnego, *Magyar Aktuárius Társaság*).

1.1. Systemy emerytalne w kontekście redystrybucji (przenoszenia) zasobów finansowych między pokoleniami

Pierwszą sesję wystąpień rozpoczął **Róbert Iván Gál** (starszy researcher i konsultant, Instytut Badań Społecznych, *Társadalomkutatói Intezet*, TÁRKI, Węgry), który przedstawił przepływy zasobów finansowych między poszczególnymi generacjami na tle zmian demograficznych. Większość systemów emerytalnych na świecie ma charakter repartycyjny (*pay-as-you-go*, PAYG), co oznacza, że opierają się one na transferach międzypokoleniowych. Podstawą systemu repartycyjnego jest założenie, że młodsze pokolenia będą finansować emerytury starszych. W takim systemie głównym warunkiem wypłacalności przyszłych świadczeń jest przyrost liczby ludności gwarantujący przynajmniej stałą liczbę populacji. Z tego powodu systemy repartycyjne są bardzo wrażliwe na długotrwałe trendy demograficzne, jakie już dziś możemy zauważyć w krajach europejskich. Prelegent podkreślił, że narastający problem systemów emerytalnych PAYG wiąże się z tym, że młodzi, czynni zawodowo ludzie stają się w populacji mniejszością. W rezultacie systemy te nie są w stanie osiągnąć równowagi finansowej w obliczu spadku współczynnika dzietności i postępującego starzenia się społeczeństwa.

R. Gál przedstawił, na podstawie wybranych krajów, przepływy finansowe w ramach cyklu życia społeczeństwa. Wynika z nich, że osoby w wieku produkcyjnym, aktywne zawodowo, są w stanie wyprodukować więcej niż konsumują. Nadwyżki te przenoszone są na osoby w wieku przedprodukcyjnym oraz poprodukcyjnym. Ważne jest również to, że wraz ze zwiększającym się odsetkiem ludzi w wieku poprodukcyjnym rosną koszty świadczeń emerytalnych, a spadek współczynnika dzietności tylko teoretycznie powoduje obniżenie kosztów wykształcenia ludzi młodych. Większość kosztów związanych z utrzymaniem i wychowaniem dziecka jest ponoszona przez rodziców, podczas gdy dla ludzi w wieku poprodukcyjnym podstawowym źródłem dochodów są transfery publiczne. W rezultacie pojawia się problem nierówności pomiędzy transferami – na rzecz dzieci i młodzieży a tymi na osoby w wieku poprodukcyjnym.

W swoich rozważaniach prelegent zwrócił uwagę na trzy ważne aspekty, które mają wpływ na prawidłowe funkcjonowanie systemów emerytalnych:

- dzieci kosztują więcej niż osoby starsze,
- za wychowanie dzieci płacą rodzice, natomiast koszty świadczeń dla osób w wieku poprodukcyjnym pokrywane są ze składek,
- obciążenie transferowe netto osób w wieku produkcyjnym różni się w zależności od liczby posiadanych dzieci w gospodarstwie domowym.

1.2. Kapitał ludzki jako zabezpieczenie emerytalne na przyszłość na tle repartycyjnego systemu emerytalnego

Martin Werding (prodziekan Wydziału Nauk Społecznych, Uniwersytet Ruhr, *Ruhr-Universität Bochum*, Niemcy) przedstawił prezentację na temat zmian demograficznych i ich konsekwencji dla przyszłych pokoleń. W swoim wystąpieniu poruszył bardzo ważną kwestię, którą jest współczynnik dzietności na tle pogłębiającej się dysproporcji pokoleniowej. Niemcy mają jeden z najniższych współczynników dzietności w Unii Europejskiej.

Najistotniejszym pytaniem jest to, czy kolejne pokolenia będą w stanie przyjąć nowe warunki systemu repartycyjnego (PAYG) związane ze starzeniem się społeczeństwa. Jak wiadomo, młodsze pokolenia obciążone są kosztami wypłat emerytur osobom starszym. Dlatego w dobie zmian demograficznych system ten staje się coraz bardziej niewydolny. Niesie to ze sobą poważne konsekwencje dla systemów emerytalnych w związku z zapewnieniem wypłat świadczeń przyszłym emerytom. Zewnętrzne czynniki ekonomiczne nie sprzyjają, a wręcz zniechęcają nowe pokolenia do posiadania potomstwa. Skutkiem takich decyzji jest coraz większa destabilizacja finansów państwa. Zwiększenie współczynnika dzietności złagodziłoby dysproporcję pokoleniową i zwiększyło liczbę osób pracujących w stosunku do liczby emerytów. M. Werding zwrócił uwagę na to, że w Niemczech wysokość emerytury jest uzależniona od liczby posiadanego potomstwa (dodatek emerytalny dla matek). Podkreślił, że propozycja zmiany, jaką przedstawił w prezentacji, nie jest jedyną słuszną receptą na poprawę funkcjonowania systemów emerytalnych w perspektywie niekorzystnych zjawisk demograficznych. Może jednak służyć jako punkt wyjścia do długofalowych zmian, jakie powinny nastąpić w tym obszarze.

2. ISSA-ILO – wytyczne dotyczące pracy aktuariuszy w instytucjach zabezpieczenia społecznego: wspieranie dobrych praktyk w pracy aktuarialnej

Sesja popołudniowa poświęcona była m.in. wytycznym ISSA dotyczącym pracy aktuariuszy w instytucjach zabezpieczenia społecznego. Określają one międzynarodowe standardy w dziedzinie zabezpieczenia społecznego i są zbiorem profesjonalnych norm, które stanowią istotę programu Centrum Doskonalenia (*ISSA Center of Excellence*). Utworzenie tego Centrum ma ułatwić dostęp do międzynarodowych standardów i usług wspierających instytucje członkowskie w utrzymywaniu wysokiej jakości zarządzania i świadczonych usług. Tę sesję moderowała **Anna Kwocińska** – aktuariusz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

2.1. Wytyczne dotyczące pracy aktuariuszy w instytucjach zabezpieczenia społecznego

W pierwszej prezentacji **Assia Billing** (aktuariusz, Biuro Głównego Aktuariusza, Biuro Nadzoru Instytucji Finansowych, *Office of the Superintendent of Financial Institutions*, Kanada) przedstawiła wytyczne dla aktuariuszy i specjalistów pracujących w ubezpieczeniach społecznych. Podkreśliła, iż praca aktuarialna jest niezbędna w zarządzaniu instytucjami zabezpieczenia społecznego. W ostatnich latach zakres obowiązków aktuariuszy znacznie się powiększył. Działania oparte na metodach aktuarialnych, obejmują m.in.:

- ocenę stabilności systemów zabezpieczenia społecznego,
- kwestie inwestycyjne,
- adekwatność świadczeń,
- wnioskowanie,
- kwestie strategiczne.

Podczas sesji zaprezentowano dobre praktyki w różnych obszarach pracy aktuariusza, zdefiniowano kryteria doskonalenia i cele do osiągnięcia.

Promowanie dobrych praktyk w pracy aktuariusza ma na celu m.in.:

- opracowanie wytycznych dla procedur stosowanych przez aktuariuszy w ich pracy,
- ułatwienie zarządzania w instytucjach,
- zapewnienie praktycznej pomocy instytucjom w zakresie zgodności z normami aktuarialnymi,
- poprawę skuteczności i jakości pracy aktuariuszy.

Podczas sesji przedstawiono również projekty opracowane przez ISSA we współpracy z Międzynarodową Organizacją Pracy, *International Labour Organisation* (ILO) w zakresie wytycznych pracy aktuariuszy w ubezpieczeniach społecznych. Wytyczne te mają stać się przydatnym narzędziem we wspieraniu instytucji zabezpieczenia społecznego w dążeniu do poprawy jakości i wydajności systemów.

2.2. Modele aktuarialne – wyzwania i spostrzeżenia (uwagi)

W tej części sesji omówiono dobre praktyki aktuarialne w zakresie budowania modeli, ustalania założeń, prezentacji wyników i procesów weryfikacji.

Joanne Ghosh (Zabezpieczenie Społeczne, Departament Aktuariatu Administracji Publicznej, *Social Security, Government Actuary's Department*, Wielka Brytania) przedstawiła wyzwania, którym należy sprostać przy tworzeniu modeli aktuarialnych. Podkreśliła również znaczenie modeli aktuarialnych przy podejmowaniu decyzji dotyczących funkcjonowania systemów emerytalnych w przyszłości. Modele te muszą być odpowiednio dostosowane do celów prognostycznych. Istotne dla budowy modelu są:

- horyzont czasowy,
- założenia,
- dane.

Przy budowaniu modelu aktuarialnego należy również z uwagą wybrać metodę obliczeń oraz poziom poprawności i istotności (dopuszczalne prawdopodobieństwo popełnienia błędu obliczeń, jakie badacz jest skłonny zaakceptować). Z racji złożoności modelu bardzo istotna jest również jego dokumentacja, w której zawarte powinny być szczegółowe informacje na temat metodologii, założeń i funkcjonalności modelu. Pozwoli to na lepsze zrozumienie działania modelu oraz możliwości dostosowywania go do zmieniających się przepisów.

2.3. Upowszechnianie wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych na przykładzie szwedzkiego systemu emerytalnego

Bardzo ważnym tematem omawianym podczas tej sesji był poziom świadomości społecznej w obszarze ubezpieczeń społecznych. Wiedza na temat funkcjonowania systemów zabezpieczenia społecznego nadal jest bardzo niska. Tak więc instytucje ubezpieczeń społecznych na całym świecie stoją przed wyzwaniem, jakim jest przekazywanie odpowiednich informacji osobom objętym systemem emerytalnym.

Katrin Westling Palm (dyrektor generalny, Urząd do Spraw Emerytur i Rent, *Pensionsmyndigheten*, Szwecja) przedstawiła działania, jakie podjęto w jej kraju, aby przybliżyć obywatelom wiedzę na temat ubezpieczeń społecznych oraz ich przyszłych świadczeń. Ludzie młodzi i aktywni zawodowo nie myślą o przyszłości emerytalnej, o zabezpieczeniu na starość. Dlatego upowszechnianie wśród nich wiedzy o ubezpieczeniach społecznych jest istotnym elementem w prawidłowym funkcjonowaniu systemów emerytalnych.

Problemy, z jakimi boryka się większość instytucji zabezpieczenia społecznego na świecie w relacjach z przyszłymi świadczeniobiorcami, to:

- postrzeganie emerytury jako sprawy zbyt odległej,
- niskie zainteresowanie przyszłymi świadczeniami,
- niewiedza w zakresie finansów,
- wielość firm ubezpieczeniowych.

Z przeprowadzonych badań poziomu wiedzy i zachowań ludzkich odnośnie systemów emerytalnych wynika, że:

- pomimo edukacji w tym zakresie ludzie nadal będą twierdzić, że koszty, jakie ponoszą na składki, są za wysokie w porównaniu z wysokością przyszłej emerytury,
- bardzo istotne jest rozpowszechnianie wiedzy w społeczeństwie o tym, jak różne zachowania w karierze zawodowej mogą wpłynąć na wysokość przyszłego świadczenia,

- dużym problemem jest to, że ludzie nie lubią dokonywać wyborów, więc należy im stworzyć takie warunki, aby ich decyzje, które mają znaczenie dla przyszłości emerytalnej, były podejmowane z pełną świadomością i na podstawie rzetelnej wiedzy.

Główną informacją, której oczekuje społeczeństwo na temat systemów emerytalnych, jest to, jak wysoką składkę na ubezpieczenia będą musieli odprowadzać co miesiąc oraz w jakim wieku będą mieli prawo przejść na emeryturę.

Jak wiadomo, każdy, kto pracuje, płaci podatki, a po uzyskaniu wieku emerytalnego może oczekiwać od państwa emerytury. Niestety są grupy, którym zagraża większe ryzyko otrzymania niskiego świadczenia emerytalnego, takie jak:

- osoby posiadające dzieci,
- osoby mające niskie wynagrodzenie i pracujące w „szarej strefie”,
- osoby pracujące na własny rachunek.

Aby podnieść poziom świadomości przyszłych emerytów, szwedzki Urząd do spraw Emerytur i Rent corocznie wysyła ubezpieczonym tzw. pomarańczowe koperty, w których każdy ubezpieczony informowany jest o stanie swojego indywidualnego konta ubezpieczonego oraz o zmianach, jakie zaistniały w ciągu roku.

W Szwecji informacja o przyszłej emeryturze obejmuje zarówno jej wysokość, jak i źródła, z których będzie w przyszłości finansowana. Język tego przekazu jest czytelny i prosty. Charakterystyczna jest również kolorystyka koperty, dzięki czemu wyróżnia się ona wśród pozostałej korespondencji. Pomarańczowa przesyłka zawiera również informację o prognozowanej wysokości przyszłej emerytury powszechnej.

K. Palm zwróciła uwagę, jak ważny jest dostęp obywateli do informacji na temat przyszłych świadczeń, a także przejrzystość i zrozumiałość przekazu. To właśnie od tego w głównej mierze zależy zaufanie obywateli do instytucji ubezpieczenia społecznego.

3. Analiza skutków społecznych i gospodarczych zabezpieczenia społecznego

Drugi dzień konferencji został poświęcony analizie wpływu zmian społeczno-gospodarczych na systemy zabezpieczenia społecznego. Była ona najważniejszym zagadnieniem trzydniowej konferencji ISSA. Podniesiono też kwestię tego, jak ważną rolę odgrywa praca aktuariuszy w obszarze zabezpieczenia społecznego. Ich wiedza i doświadczenie zawodowe, wykonywana przez nich analiza danych i założeń oraz używana przy tym odpowiednia metodologia to istotny wkład w lepszą pracę instytucji zabezpieczenia społecznego. Dyskusji przewodniczyła **Karen Glenn** (aktuariusz, dyrektor Biura Głównego Aktuariusza, Administracja Zabezpieczenia Społecznego, *Social Security Administration*, Stany Zjednoczone).

3.1. Raport Międzynarodowego Funduszu Walutowego na temat zobowiązań emerytalnych: jaki mają wpływ na zabezpieczenie społeczne?

W swojej prezentacji **Anne Drouin** (szef Działu Finansów Publicznych, Serwis Aktuarialny i Statystyczny, Międzynarodowe Biuro Pracy przy ILO, *International Labour Office*, Genewa) poruszyła wiele zagadnień i problemów, z jakimi związana jest praca aktuariusza. Najistotniejsze z nich to:

- finansowanie i transparentność systemów zabezpieczenia społecznego,
- brak jednolitych standardów raportowania i sposób zarządzania systemami zabezpieczenia społecznego,
- obszary działania takie jak:
 - analizy aktuarialne dla rządów,
 - roczna sprawozdawczość budżetowa,
 - system rachunków narodowych,
 - krajowe organizacje aktuarialne, które posiadają monopol na wydawanie opinii,
 - niestosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

Nowymi wyzwaniem, z jakimi w przyszłości trzeba będzie się zmierzyć, są:

- raportowanie świadczeń wypłacanych przez systemy zabezpieczenia społecznego, które powinny być zgodne z:
 - międzynarodowymi standardami sprawozdawczości finansów publicznych,
 - rachunkami narodowymi (PKB),
 - rządowymi standardami rachunkowości,
- ujednoczenie standardów programów zabezpieczenia społecznego.

A. Drouin wskazała sześć zbiorów standardów, które mają wspomóc systemy zabezpieczenia społecznego w ich funkcjonowaniu:

1. System rachunków narodowych, *System of National Accounts* – SNA 2008,
2. Podręcznik statystyki finansów publicznych, *Government Finance Statistics Manual 2014* – GFSM 2014,
3. Międzynarodowe standardy rachunkowości sektora publicznego w zakresie świadczeń społecznych, *International Public Sector Accounting Standard on Social Benefits* – IPSAS,
4. Międzynarodowe standardy pracy aktuarialnej, *International Standards of Actuarial Practice* – ISAP 1, 2,
5. zbiór wytycznych ISSA i ILO,
6. założenia Badań Zabezpieczenia Społecznego przy ILO, *Social Security Inquiry* – SSI.

3.2. Analiza przyszłości: aktuarialna analiza australijskiego systemu ubezpieczeń społecznych

Kolejną prelegentką była **Allyson Essex** (kierownik Oddziału Strategicznego, Biuro Polityki Publicznej, Departament Usług Społecznych, *Department of Social Services*, Australia). W pierwszej części swojej prezentacji skupiła się na przedstawieniu

zastosowań analizy aktuarialnej w systemie ubezpieczeń społecznych. Głównym punktem wyводу stała się kondycja australijskiego systemu emerytalnego. Prowadząca wyjaśniła, na czym polega australijskie podejście do zabezpieczenia społecznego. Podejście to obejmuje m.in.:

- koszty utrzymania,
- wzory zachowań,
- ocenę ryzyka,
- skuteczność polityki,
- rekomendacje strategii długoterminowych.

W dalszej części przedstawiła strategię działania na rzecz udoskonalania systemów zabezpieczenia społecznego. Skupiła się na sprzężonych ze sobą kwestiach dotyczących analizy aktuarialnej z uwzględnieniem wieku i płci ubezpieczonych. Dzięki wiedzy uzyskanej w ten sposób można określić politykę działania prowadzącą do oceny jakości i poprawności modeli aktuarialnych.

Następnie A. Essex przeszła do omówienia systemu ubezpieczeń społecznych w Australii. Opiera się on na dochodach z podatków. Wypłaca się w nim 20 rodzajów emerytur, rent i zasiłków, a także 55 rodzajów świadczeń dodatkowych. Składki uzależnione są od wieku, statusu rodzinnego i sytuacji mieszkaniowej, a także warunków społeczno-ekonomicznych.

Odnosnie kosztów utrzymania systemu ubezpieczeń społecznych w Australii należy podkreślić, że jedna trzecia wszystkich obywateli w wieku produkcyjnym otrzymuje środki z tego systemu. Rząd tego kraju przeznaczył trzecią część budżetu na ubezpieczenia społeczne. I tak w latach od 2014 do 2055 emerytura stanowić będą od 2,9% do 3,6% PKB, środki dla osób w wieku produkcyjnym – od 2,8% do 2,6%, a świadczenia rodzinne – od 1,8% do 0,9%.

Okazało się, że w stosunku do lat ubiegłych odnotowano 2,6% wzrost liczby osób uprawnionych do pobierania zasiłku dla bezrobotnych, jeśli zaś idzie o zasiłki dla osób chorych i niezdolnych do pracy, ich liczba utrzymuje się na stałym poziomie, z niewielką tendencją spadkową, stale zaś rośnie liczba uprawnionych do pobierania zasiłku opiekuńczego. W ciągu ostatnich 5 lat odnotowano wzrost wartości 42,5% aktywów emerytalnych, wartość 24,7% wszystkich aktywów utrzymała się na tym samym poziomie, zaś zmalała wartość 32,8%.

Dzięki identyfikacji tych tendencji i odpowiedzi na nie oraz całościowej analizie systemu opartej na obszernych źródłach danych, a także ocenie działań wewnętrznych i zewnętrznych łatwiej jest ustalić plany na następne lata.

A. Essex podkreśliła, że system emerytalny w Australii różni się znacząco od systemu ich sąsiadów, Nowej Zelandii. Odmienności dotyczą przede wszystkim obszaru demografii i polityki ubezpieczeniowej obu krajów.

Jeśli chodzi o politykę interwencyjną, to dotyczyć ona będzie osób w wieku przed-emerytalnym. Jej działania obejmą:

- wyrobienie dobrych nawyków u ubezpieczonych,
- upowszechnienie wiedzy w zakresie ubezpieczeń społecznych,
- poprawę jakości świadczonych usług.

4. Analiza skutków społecznych i gospodarczych zabezpieczenia społecznego

Druga część sesji dotyczącej analizy skutków społecznych i gospodarczych zabezpieczenia społecznego poświęcona została państwom afrykańskim. Zwrócono uwagę na problemy, z jakimi boryka się ten kontynent, oraz wyzwania w zakresie systemów zabezpieczenia społecznego, którym w najbliższej przyszłości należy sprostać. Gospodarzem tej części wykładów był **Christopher Daykin** (przewodniczący honorowy Sekcji Świadczeń i Zabezpieczenia Społecznego, Międzynarodowe Towarzystwo Aktuarialne, *International Actuarial Association*, Wielka Brytania).

4.1. Przemiany w powszechnych systemach ubezpieczeń zdrowotnych w Afryce: wyzwania i perspektywy

Podczas popołudniowej sesji kontynuowano tematy dotyczące analizy skutków społecznych i gospodarczych zabezpieczenia społecznego. Swoją prezentację przedstawiła **Giovanna Ferrara** (Włoski Instytut Aktuariat, *Istituto Italiano degli Attuari*, Włochy).

Kontynent afrykański ze względu na trudny klimat oraz niekorzystne położenie geograficzne, które są przyczyną bardzo niskiej wydajności produkcji rolnej i wysokich kosztów transportu, boryka się z problemem ubóstwa. Towarzyszą mu nieodłącznie wysokie wskaźniki zachorowalności oraz umieralności społeczeństwa. Dlatego naprawa systemu zdrowotnego stała się dla większości politycznych strategii afrykańskich rządów głównym filarem spójnej wizji rozwoju tego kontynentu.

W kwietniu 2001 r. rządy krajów afrykańskich podpisały w Abudży (Nigeria) wspólną deklarację, w której zobowiązano się do konkretnych działań w celu poprawy stanu zdrowia ludzi na kontynencie. Podjęto także istotną decyzję o wzroście wydatków na zdrowie do 15% rocznych budżetów krajowych każdego z sygnatariuszy. Pokłosiem wieloletniej współpracy jest obecnie, zawarta w Luandzie (Angola) w 2014 r. przez afrykańskich ministrów zdrowia, umowa o podjęciu działań w celu poprawy stanu zdrowia ludzi na kontynencie oraz umowa o wprowadzeniu powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. Zgodnie z raportem Międzynarodowej Organizacji Zdrowia, *World Health Organization* (WHO) z 2010 r. powszechna ochrona zdrowia oznacza dostęp wszystkich ludzi do podstawowych usług medycznych oraz ochronę systemową przed zubożeniem z powodu choroby. Objęcie powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym całego społeczeństwa (nawet tych jego członków, którzy nie mogą uczestniczyć w opłacaniu składek), może przyczynić się do zmniejszenia poziomu ubóstwa.

Według założeń państw afrykańskich, powszechne ubezpieczenie zdrowotne obejmuje proces łączenia składek wcześniej opłaconych przez ubezpieczonego (na podstawie jego możliwości finansowych) oraz korzystania z usług zdrowotnych. Przy czym powszechne

ubezpieczenie zdrowotne powinno obejmować pełne spektrum tych usług, w zależności od indywidualnych potrzeb wszystkich obywateli.

Proces tworzenia koncepcji, założeń oraz planu działań jest bardzo skomplikowany i przebiega w tej części globu bardzo powoli i stopniowo. Już w Luandzie stwierdzono, iż konieczne jest wprowadzanie bądź doskonalenie technologii, współpraca międzysektorowa oraz przywództwo polityczne.

Jednym z najważniejszych problemów koniecznych do rozwiązania już we wstępnym okresie projektu jest klarowne opracowanie mechanizmu finansowania uzgodnionych zmian. Wiele instytucji finansowych powinno współpracować, jednocześnie działając w obszarach społecznych i prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych, wewnętrznych systemów opodatkowania czy różnorodnych mechanizmów ubezpieczenia opartych na systemach lokalnych. Należy pamiętać także, iż wiele krajów rozwinęło mieszane mechanizmy ubezpieczenia i rozwija założenia ubezpieczenia zdrowotnego w obrębie jednego systemu lub utrzymuje różne systemy obok siebie.

Główny mechanizm finansowania oparty jest na dwóch fundamentalnych założeniach:

- 1) ustawowe zabezpieczenie społeczne, *Statutory Social Security* (SSS) – system zabezpieczenia społecznego finansowany jest ze składek (głównie pracowników i pracodawców), przy czym wysokość składek uzależniona jest od zdolności finansowej pracowników,
- 2) ochrona społeczna we wspólnotach, *Community Based Social Protection* (CBSP) – płatnikami składek są małe, zdecentralizowane instytucje, a wysokość składek ustalana jest według zryczałtowanych kwot.

Aby wysokość składek została wyliczona jak najdokładniej, należy wypracować narzędzia aktuarialne dla stworzenia modeli wyceny przy głównym założeniu, że koszty służby zdrowia są ściśle zależne od płci i wieku ubezpieczonego.

Poczesne miejsce wśród specjalistów z zakresu zabezpieczenia społecznego zajmują aktuariusze, którzy tworzą tablice kosztów na podstawie tabel zachorowalności (*morbidity tables*) w podziale na wiek i płeć. Zawierają one też wskaźniki obciążenia systemu i średnie koszty świadczeń. Tabele zachorowalności konstruuje się na podstawie bardzo wnikliwej analizy aktuarialnej i wielu wskaźników dotyczących zdrowia. Wymaga to współpracy szerokiego grona specjalistów zajmujących się statystyką medyczną.

Bardzo ważne było także wypracowanie obowiązującego modelu obliczeń. W 2010 r. w raporcie WHO uznano, że każdy kraj powinien stworzyć indywidualną koncepcję systemu zdrowotnego, jednak już w 2013 r. zmieniono tę decyzję i przedstawiono oprogramowanie do planowania strategicznego stworzone w oparciu o uniwersalną koncepcję dla wszystkich krajów Afryki.

Do głównych zadań aktuarialnych należy obecnie sporządzanie prognoz 3- lub 5-letnich dotyczących kondycji systemu zdrowotnego. Aktuariusz powinien także mieć na uwadze, by wysokość składki zdrowotnej była adekwatna do zdolności finansowych ubezpieczonego oraz postrzegana jako przystępna i uczciwa. Dla grup o bardzo niskich dochodach istnieje wyznaczony próg dochodów, uwzględniający warunki życia oraz inne kryteria. Prelegentka podkreśliła, iż stworzenie doskonałego systemu ochrony zdrowia jest bardzo

trudnym przedsięwzięciem. Aby jego funkcjonowanie było prawidłowe i sprawiedliwe dla wszystkich obywateli, potrzebna jest duża determinacja i zaangażowanie w długoletnim horyzoncie czasowym. Działania aktuarialne muszą więc być wspierane ciągłymi szkoleniami oraz podnoszeniem kwalifikacji lokalnych aktuariuszy w Afryce. Powinien także zostać wypracowany aktuarialny model oceny stabilności finansowej danego kraju.

4.2. Gospodarcze i społeczne skutki wprowadzenia minimalnych emerytur gwarantowanych w krajach afrykańskich na przykładzie Zambii

Yollard Kachinda (dyrektor Obszru Składek, Nadzór Narodowego Planu Emerytalnego *National Pension Scheme Authority*, NAPSA, Zambia) w swoim wystąpieniu omówił problem wypłaty świadczeń gwarantowanych. Tzw. gwarantowana emerytura minimalna to powszechny system, który ma zapewniać określoną kwotę każdemu mieszkańcowi Afryki, do czego dążą rządy wszystkich krajów afrykańskich. Obecnie wypłacane tam świadczenia z systemów emerytalnych (emerytury państwowe oraz prywatne) nie zapewniają minimalnej kwoty emerytury. W nowym systemie założono, iż obywatelom, którym wyliczone zostanie świadczenie niższe od przyjętej wysokości gwarantowanej, będzie ono podnoszone do tej kwoty, niezależnie od stażu pracy. W krajach afrykańskich rośnie świadomość konieczności istnienia systemów powszechnych emerytur jako zabezpieczenia społecznego na starość.

Kraje takie jak Mauritius, Botswana, Namibia i Lesoto rozwijają powszechny system emerytalny. W Ghanie i Zimbabwie zaadaptowany został system emerytury składkowej, w Suazi – nieskładkowej, a w Zambii wprowadzono w życie oba systemy.

Prelegent podkreślił, że prace nad rozwojem powszechnego systemu emerytalnego mają olbrzymi wpływ na zmniejszenie rozmiaru ubóstwa w Afryce. Stopa ubóstwa wśród emerytów Narodowego Planu Emerytalnego NAPSA została zredukowana do zera po podniesieniu kwoty świadczenia do wysokości gwarantowanej emerytury minimalnej. Poziom ubóstwa osób starszych w 2006 r. wynosił powyżej 69%, w 2010 r. – 65% (granica ubóstwa to 1,25 USD/na dzień). Dzięki zmniejszaniu ubóstwa obserwuje się dynamiczną redukcję nierówności ekonomicznej wśród emerytów, mniejszą zachorowalność oraz o wiele niższą śmiertelność (wskaźnik śmiertelności wynosił 0,043 dla emerytów NAPSA otrzymujących emerytury w wysokości minimalnej, natomiast wskaźnik śmiertelności w całym kraju wynosił 0,323 dla osób w wieku 55–65 lat).

W Zambii odnotowano pozytywne dla społeczności skutki funkcjonowania systemu gwarantowanej emerytury minimalnej. Wraz z poprawą dobrobytu wzrósł udział społeczeństwa w działalności społecznej oraz w akcjach wzajemnego kredytowania, co przynosi coraz lepsze efekty gospodarcze. Odnotowano aktywizację drobnych inwestycji i wzrost własności aktywów. Zwiększył się lokalny popyt konsumentów na produkty żywnościowe. Wydatki na jedzenie wzrosły nawet o 64%.

Spadła zachorowalność z 45% do 35%. Zaobserwowano także ogromny wzrost zainteresowania edukacją. Rekrutacja do szkół wzrosła z 3% do 79%. Do szkół zambijskich uczęszcza 16% więcej uczniów, a ich absencja spadła o 83%.

5. Znaczenie inwestycji w ubezpieczeniach społecznych i podsumowanie konferencji

Ostatni dzień konferencji poświęcony był kwestiom związanym z inwestycjami i długoterminowymi zwrotami inwestycyjnymi oraz ryzykiem w inwestowaniu w różne aktywa. Efektywne zarządzanie funduszami rezerwowymi jest bardzo ważne dla stabilności systemów ubezpieczeniowych. Sesji przewodniczył **Saleh bin Nasser Al-Araimi** (naczelnny dyrektor, Urząd ds. Ubezpieczenia Społecznego, *Public Authority for Social Insurance*, Oman).

5.1. Regulacje, raportowanie i rodzaje ryzyka na przykładzie Filipin

W swoim wystąpieniu **George Ongkeko** (starszy wiceprezes i główny aktuariusz, System Ubezpieczeń Społecznych, *Social Security System*, Filipiny) poddał dyskusji problem inwestycji finansowych. Przy regulowaniu ograniczeń inwestycyjnych na Filipinach rozważano, czy lepszym rozwiązaniem będzie ustalenie sztywnych limitów inwestycyjnych, czy też dopuszczenie pewnej elastyczności. Rozmawiano także o zasadności wprowadzenia kary za nieopłacanie składek. Zapisy prawne pozwalają na pewną elastyczność w doborze właściwych rozwiązań, a dzięki trójstronnemu charakterowi regulacji ograniczeń inwestycyjnych trudno jest je zdominować politycznie.

W prawie regulującym filipiński System Ubezpieczeń Społecznych ustalono konkretne limity inwestycyjne i określono kary za ich niedotrzymanie. Pozostałe działające na Filipinach instytucje zajmujące się ubezpieczeniami społecznymi same ustalają i zarządzają limitami inwestycyjnymi. Z funduszu rezerwowego filipiński SUS może przeznaczyć:

- 30% na zakup akcji,
- 40% na akcje i obligacje,
- 10% na pożyczki,
- 7,5% na inwestycje w walutach obcych.

W przedstawianiu wyników z działalności inwestycyjnej istotną kwestią jest:

- standaryzacja raportowania,
- promowanie przejrzystości i ujednoczenie międzynarodowych zasad uczciwego ujawniania wyników na podstawie światowych standardów prezentacji wyników inwestycyjnych, *Global Investment Performance Standards* (GIPS), opracowanych przez instytut CFA¹ (standardy zawierające ramy etyczne metod obliczeniowych oraz wytyczne dotyczące pełnego ujawniania i rzetelnego przedstawienia wyników z działalności inwestycyjnej),
- zasada *apple-to-apple* – zestawianie ze sobą wielkości racjonalnie porównywalnych.

¹ *Chartered Financial Analyst Institute* jest światowym stowarzyszeniem doradców inwestycyjnych.

Wśród działających na Filipinach w czołówce rankingu znajdują się banki, które obsługują aktywa systemów ubezpieczeń społecznych. Plasują się w nim odpowiednio między 4 a 5 miejscem (*Government Service Insurance System* z aktywami o wartości 788 bilionów peso filipińskich) i między 7 a 8 miejscem (*Social Security System* z 385 bilionami peso filipińskich).

Prelegent podkreślił, iż instytucje zabezpieczenia społecznego powinny sprawdzać i na bieżąco monitorować płynność instytucji finansowych, w których deponowane są aktywa.

Na zakończenie swojego wystąpienia G. Ongkeko przedstawił zalecenia dla prowadzących działania inwestycyjne. Szczególną uwagę zwrócono na konieczność znalezienia równowagi między ustaleniem sztywnych limitów inwestycyjnych a uprawnieniami komisji. Konieczna jest standaryzacja raportowania działań inwestycyjnych.

Na koniec prelegent podkreślił, że wymogi w zakresie sprawozdawczości przedsiębiorstw, takich jak banki i instytucje ubezpieczeniowe, są na tyle ścisłe, że powinny dać pozytywny rezultat.

5.2. Podsumowanie konferencji

Hans-Horst Konkolewsky (sekretarz generalny Międzynarodowego Stowarzyszenia Zabezpieczenia Społecznego, *International Social Security Association*, Dania) w przemówieniu podkreślił, iż zagadnienia omawiane podczas konferencji odgrywają istotną rolę w kształtowaniu się systemów zabezpieczenia społecznego. Zwrócił szczególną uwagę na tworzące się systemy emerytalne w krajach afrykańskich, a także perspektywy rozwoju w świetle przemian demograficznych dla już funkcjonujących systemów emerytalnych w Europie.

Tegoroczna konferencja poświęcona była wspieraniu dobrych praktyk w pracy aktuarialnej. Według wytycznych ISSA-ILO prace aktuarialne przybrały bardziej złożony i szeroki zasięg niż kiedykolwiek i dlatego tak ważne jest wspieranie instytucji i systemów zabezpieczenia społecznego poprzez dobór odpowiednich metod aktuarialnych, skuteczną komunikację, założeń makroekonomicznych i demograficznych, które w znaczący sposób wpływają na predykcję.

Precyzyjne dane i analizy wspierają trwałość oraz rozwój systemów zabezpieczenia społecznego, które są bardzo kosztowne dla każdego kraju. Wszelkie odpowiedzialne społecznie inwestycje, transfery międzypokoleniowe, wstrząsy demograficzne czy zmiany systemów są przewidywane i analizowane przez aktuariusz.

W niektórych krajach inwestycje funduszy rezerwowych na ubezpieczenie społeczne nie będą rozwijały się tak szybko jak obecnie i dlatego tak ważne jest szersze planowanie finansowe, a co za tym idzie raportowanie, zarządzanie ryzykiem i podejmowanie zobowiązań w efekcie precyzyjnie rozwiniętego zarządzania inwestycyjnego. Wszystkie te procesy bazują na wytycznych aktuarialnych.

Konferencja w Budapeszcie stworzyła możliwość wymiany doświadczeń i poglądów na temat systemów zabezpieczenia społecznego. Poruszone zagadnienia mogą posłużyć do wypracowania nowych koncepcji i metod w rozwiązywaniu problemów w zakresie systemów emerytalnych.